

מראי מקומות - תענית

יב:

מעונג שבת, א"כ צריך כפרה. והערוך השלחן (או"ח רפ"ח, ז) כ' דמה שצריך למיתב תענית לתעניתו, אע"ג דתענית זה עונג הוא לו, היינו משום דבחלום אם ירצה לבלי להשיג בהחלום הרשות בידו, ורוב חלומות הבל הם, ואם רצונו לחוש לחלום, ואף אם עי"ז ביטל עונג שבת בחנם, אז צריך להתענות לתעניתו.

ו. אוכלין ושותין מבעוד יום

ע' בגבורת ארי שהביא דמבואר בפסחים (נד:) אליבא דר' יוחנן, דמתני' בא למעוטי בין השמשות, דאסור לאכול אז. והק' הגבור"א, הא תענית מדרבנן הוא, וא"כ לימא ספק דרבנן לקולא. ותי' דכיון דעי"ז יבא לתרי קולי דסתר, דבערב התענית לימא ספיקו לקולא, וגם במוצאי התענית לימא ספיקו לקולא, א"כ לא אזלי לקולא בזה כלל.

ז. ממעטין במשא ומתן

ואין מבואר בגמ' באיזה משא ומתן מיירי. וע' בבית יוסף (או"ח תקנ"א, ב'), שהביא מש"כ תוס' במגילה (ה:), דפירוש משא ומתן הוא של שמחה, ובדומה לבנין ונטיעה. אבל הביא מתוס' ביבמות (מג.) דחולקים ע"ז, וכ' דבכל ריבוי משא ומתן מיירי.

ח. היחידים חוזרים ומתענים עד שיצא ניסן

הק' הריטב"א, כיון שהיחידים מתענים, ע"כ עדיין זמן גשמים הוא, וא"כ, למה אין הצבור מתענים עד תוך זמן זה עד שיענו, וכמו שעושין על שאר צרות. וביאר דבדרך הטבע אין הגשמים מועילים אז, אלא דשייך לומר שיעשו להם נס, וכדרך שהי' בימי יואל. וא"כ, אין גזרין תענית על הציבור, שהרי אם לא יעשו להם, יש לחוש דפייגא דעתייהו דצבורא. משא"כ אם היחידים מתענים בצבור ולא יעשו להם נס, אין מה לחוש, שאין הצבור יודעים בדבר. ואחר ניסן שוב אין להתפלל כלל, דאז יהיו צריכים נס כמו קריעת ים סוף, ואין ראוי ליחידים להתענות ע"ז.

ט. אף תענית אסור בעשיית מלאכה

כ' הריטב"א דזה סמך מקרא, וטעם הדבר הוא כדי שיפנו לבם לתענית ולחזור בתשובה, וגם כדי שיראו עצמם כאילו רפו ידיהם ומבוהלים מפני עונותיהם.

י. מצפרא כנופיא, וכו'

כ' הר"ן (ד: בדפי הרי"ף) דמשמע שלא היו קורין בבקרא, ולכן תמה על מנהגנו, שאנו נוהגין לקרות ויחל גם בשחרית. וע' בלחם משנה (תעניות א', י"ז), שכ' דבזמן הגמ', כיון שהיו עסוקים ורדופים במצוות, ולהסיר המכשולות והעבירות, ראוי הי' לבטל קריאת התורה משום זה, אבל בדורות אלו, שאין אנו רדופים כ"כ במצוה, אין ראוי לנו לבטל קריאת התורה בבקר בשביל כך.

יא. מכאן ואילך בעינן רחמי

כ' הריטב"א, הא ודאי גם בשחרית היו מתפללים, אלא כוונת הגמ' לומר דבערב מרבים להתפלל, וכל רביע היום היו מתפללים ובעו רחמי.

א. אסור בנעילת הסנדל, חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו

הק' הגבורת ארי, הא משמע דספק הוא, ולמה אסור בנעילת הסנדל מספק, הרי ספק דרבנן הוא, וא"כ ליזיל לקולא. וכ' די"ל דסתם תענית משמע תענית של צבור אם אינו מפרש להדיא דכוונתו לתענית יחיד, ורוב תענית צבור אסורים בנעילת הסנדל, דרך בג' ראשונים מותרים בנעילת הסנדל.

ב. אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד

פרש"י בפסחים (נד:), הואיל ואין צריכין גשמים. והק' בחי' הר"ן שם, אכתי למה אין תענית ציבור בצרות אחרות, ומבואר במס' תענית דצרות אחרות חמירי טפי מחסרון גשמים, וא"כ למה אין ת"צ בבבל. והביא מהראב"ד דפי' דמה שאין ת"צ בבבל, היינו משום שיש בה צינה, ולכן צריכים לנעילת הסנדל, ועניים הם, ולכן צריכים לעשות מלאכה. וכ' הר"ן דמשמע מזה דמה שאין עושין ת"צ, היינו משום שאינם יכולים לקיים כל דיני התענית. עוד הביא מהרמב"ן, דמה שאין ת"צ בבבל, היינו משום דאנן הדיוטות אנן, ואין שום ב"ד כשר אלא לעשות דיני ממונות, משום דשליחותיהו דב"ד של א"י עבדינן, ולא מקרי ת"צ אלא כשב"ד גזרוהו. וא"כ, אפי' במקום שכולם מקבלים על עצמם להתענות, אין לזה גדר של תענית ציבור, אלא תענית יחידים הוא.

ג. לזה אדם תעניתו ופורע

נח' הראשונים במאי מיירי. הריטב"א ועוד ראשונים ס"ל דיכול ללוות אפי' אם קיבל על עצמו יום מסויים, וראי' מהא דהק' לו ולזופי' מר ולפרע, ולא חשש שמא קיבל עליו יום מסויים. אבל הרמב"ם (נדרים ד, טז) חולק וס"ל דרק היכא דקיבל עליו יום סתם אז יכול ללוות ולפרוע, אבל אם קיבל עליו יום מסויים אינו יכול ללוות, שהרי קיבל עליו אותו יום דוקא.

ד. תענית חלום

כ' הריטב"א דאע"פ שאמרו חכמים דדברי חלומות אין מעלין ומורדין, מ"מ כשבאה לו התעוררות בחלום על ענייני עצמו, ראוי לו לחוש לדבר אם רואה עצמו נבהל ונפחד, שזה ודאי הערה מן השמים שבאה עליו לחפש במעשיו ולחזור בתשובה. אבל ע' מג"א (ר"כ, ג') שהביא מהרשב"א דאינו מחוייב להתענות, שהרי חלומות שוא ידברו. (ולכא' כן משמע מרש"י דכ' דיכול להתענות לבטל צער גופו, ומשמע דזהו הסבה להתענות, ולא משום טעם אחר, ויש לדחות.) וכבר כ' החזון איש (קובץ אגרות, ב', קמ"ט) דהרבה פעמים חלם כחלומות רעים אלו, ולא שם לב לזה, אלא יאמר רבש"ע בעת נשיאת כפים.

ה. מאי תקנת' ליתב תעניתא לתעניתא

כ' הריטב"א דבתענית חלום, שהתענה ברשות, אין עליו עוון מפני עונג שבת, ואין צריך להתענות תעניתא לתעניתא. וכנראה שלא גרס הריטב"א בגמ' כאן דצריך לישב עוד בתענית. אולם כ' ליישב מה שנוהגין לעשות כן, דכיון שעוונותיו גרמו לו לבטל